

Jättebalsamin är förrädiskt vacker men skuggar naturligt förekommande vegetation och bidrar till ökad erosion av strandzonen vid vattendrag.

Foto: Håkan Tunón.

INVASIVA ARTER I REDAN SKÖRA SYSTEM

JÖRGEN WISSMAN

Invasiva arter har fått mycket uppmärksamhet de femtio senaste åren när det gäller spridning och negativa ekologiska effekter av allt från vattenhyacinter i Afrika till kaniner i Australien. Internationellt används termen *invasiva främmande arter* (*invasive alien species*) och frågan har fått mycket uppmärksamhet inom konventionen om biologisk mångfald (CBD).¹ Det finns också flera vetenskapliga tidskrifter som enbart ägnar sig åt att publicera forskning runt invasiva arter. Invasiva arter har delvis uppmärksammats politiskt även i Sverige², men länge betraktats som en ganska perifer fråga. Den har dock aktualiserats i och med försöken att möta CBD:s särskilda biodiversitetsmål Aichimål 9: att före 2020 identifiera spridningsvägar samt att man har utvecklat kontrollmetoder för prioriterade arter³, vilket har lett fram till en EU-förordning för att få medlemsstaterna att prioritera frågan. Begreppet invasiva arter har dessutom lite skilda definitioner mellan olika professioner.⁴ Definitionen kan exempelvis vara: en främmande art som sprider sig i ut i naturen, en art som är ett ogräs, arter som tar över i odlingar osv. I naturvårdssammanhang och i policyfrågor används numera oftast definitionen att en invasiv art är en organism som har tagits in i landet (= främmande) genom människans aktivitet, antingen

1 <https://www.cbd.int/invasive/>

2 Exempelvis Ebenhard, 2004.

3 <https://www.cbd.int/doc/strategic-plan/targets/T9-quick-guide-en.pdf>

4 Wissman & Hilding-Rydevik, 2020.

medvetet eller omedvetet, och som antingen tränger undan inhemska arter, skapar ekonomisk skada eller är skadlig för människors hälsa.⁵ Enligt den definitionen innebär det alltså att en inhemska art inte räknas som invasiv. På samma sätt behöver inte heller alla främmande arter vara invasiva, mycket av det som odlas har förts in av människor vid något tillfälle. Den logiska följderna av detta blir att ställa två frågor: hur länge måste en art ha varit i Sverige för att vara inhemska och var går gränsen för att en art har spridit sig hit själv? Svaren på dessa frågor finns inte i förutbestämda samband i naturen, och eftersom extremt få arter har uppkommit i Sverige utan vid någon tidpunkt invandrat eller tagits hit kan det finnas både logiska och pedagogiska problem med sådana definitioner.

Effekterna av arterna eller interaktionerna mellan arter påverkas inte av vilka tidsgränser vi bestämmer oss för eller om arterna har kommit med oss människor eller liftande med exempelvis en fågel. Därför så kommer jag inte att fokusera på detaljerna i definitionen utan istället konstatera att det finns en rad arter i Sverige som skapar naturvårdsproblem, ekonomiska eller med hälsoeffekter, och som vi gör bäst i att hantera innan skadorna blir för stora.

Framtid

Det är en stor risk att problemen med invasiva arter i Sverige kommer att bli mer omfattande över tid. Om temperaturen, speciellt vintertid, stiger kommer fler arter att kunna överleva och reproducera sig i landet.⁶ Detta gäller både djur, svampar, växter och mikroorganismer som kan påverka biologisk mångfald signifikant.

Två svamparter, som orsakar askskottssjukan och almsjukan, är exempel på hur stort genomslag sjukdomsalstrande organismer kan ha. Dessa angriper träd som i sin tur kan vara basen för hela ekosystem. Nyligen hittades svampen *Lecanosticta acicola* på bergtall i Skåne och tros ha inkommit med importerade trädplantor.⁷ Svampen kan angripa och döda vår inhemska tall, vilket gör den till ett stort hot mot både naturvården och ekonomi. I ett varmare klimat finns risk att flera andra arter som nu finns i angränsande länder kan etablera sig i Sverige. En mycket problematisk sådan art är *Phytophthora cinnamomi*⁸, som än så länge hindras av kalla vintrar i norra Europa. Den orsakar rottröta och har hittills visat sig kunna angripa många olika träd och buskar trots ligga bakom stora nedgångar av flera ekarter i södra Europa⁹ och hotar ekosystem i många andra delar av världen¹⁰. Andra arter har vi redan här, utplanterade i landskapet, men de som förmodas kunna bli problematiska om klimatet blir gynnsamt för dem. Ett exempel robinia (*Robinia pseudoacacia*) från Nordamerika som redan skapar stora problem på den europeiska kontinenten.

5 Se exempelvis Strand, 2018.

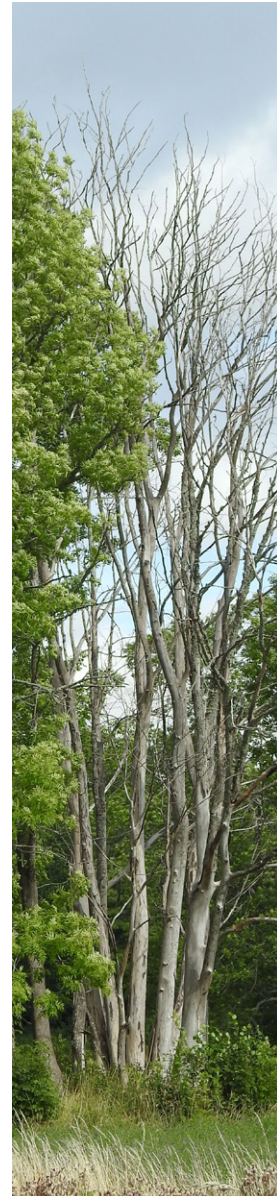
6 Lennartsson & Simonsson, 2007.

7 Cleary, 2019.

8 En organism som tillhör gruppen algsvampar eller oomyceter.

9 Brasier, 1996.

10 Se exempelvis Burgess, 2017.

Askskottssjukan inkom 2001 till Sverige och har haft så stor effekt att ask räknas som starkt hotad i rödlistan över hotade arter. Foto: Håkan Tunón.

*Lupiner sprids lätt med mänsklig aktivitet och skapar monokulturer på näringsfattiga slänter som annars kan hysa en stor mångfald av arter.
Foto: Håkan Tunón.*

Större problem än främmande arter

Eftersom Sverige är ett land som spänner över flera klimatzoner, och att klimatförändringarna spås bli större i norr än i söder, är det stor risk att arter som betraktas vara inhemska i de södra delarna landet agerar invasiva längre norrut men även att arter ändrar beteende och plötsligt hittar nya nischer, dvs. naturvårdsproblematiska inhemska arter.¹¹ Genom att klimatförändringarna är asymmetriska dessutom en risk att fjällvegetation inte kan parallellförflyttas längre norrut med de inflyttande arterna.

Det är lockande att definiera arter som antingen främmande, främmande invasiva eller inhemska, med det kan vara bra att komplettera med begrepp som baseras på effekten av arterna. Man skulle kunna dela in arter som utgör naturvårdsproblem i invasiva (främmande) arter respektive inhemska expansiva arter. Arter tillhörande dessa grupper är arter som har kapacitet att inta områden utan att markanvändning har förändrats (arter som reagerar på förändrad markanvändning får snarare betecknas som successionsarter än invasiva).

Sverige har genomgått en snabb landskapsomvandling de senaste hundra åren och många livsmiljöer har minskat, fått förändrad markanvändning och fragmenterats kraftigt, bl.a. artrika gräsmarker. Eftersom fjällmiljöer (som står inför en stor temperaturändring) och gräsmarker (i vid bemärkelse) har minskat kraftigt är dessa system sköra redan idag. Ett ökat tryck från expansiva arter, vare sig de är inhemska

¹¹ Wissman, Norlin & Lennartsson, 2015.

eller ej, kan ytterligare förvärta läget för dessa miljöer och den biologiska mångfald som är knuten till dem. För vissa arter har det gått så långt att vi inte kommer att kunna utrota arten, t.ex. blomsterlupin (*Lupinus polyphyllus*), och för dessa arter gäller nu en kostsam och sannolikt evig kamp för att hålla dem i schack. Men för de arter som vi på ett tidigt stadium har identifierat att de har förmåga att ställa till problem i känsliga miljöer är tidiga insatser och begränsning av redan kontaminerade områden, samt information till allmänhet, beslutsfattare och praktiker, av stor vikt både för att inte förlora naturvärden och för att minska framtida ekonomiska kostnader.

Referenser

- Cleary, M. 2019. Parasitsvamp kan hota svenska tallar.
<https://www.slu.se/ew-nyheter/2019/4/tallparasitsvamp/> [2020-11-25],
- Brasier, C.M. 1996. *Phytophthora cinnamomi* and oak decline in southern Europe. Environmental constraints including climate change. *Annales des Sciences Forestières* 53(2-3):347-358.
- Burgess, T.I. et al. 2017. Current and projected global distribution of *Phytophthora cinnamomi*, one of the world's worst plant pathogens. *Global Change Biology* 23(4):1661-1674.
- Ebenhard, T. 2004. Sveriges genomförande av Konventionen om biologisk mångfald med avseende på främmande arter och genotyper. CBM dnr. 2004-03-22. (Pdf bland publikationer på CBM:s webbplats)
- Lennartsson T. & Simonsson L. 2007. Biologisk mångfald och klimatförändringar: vad vet vi, vad behöver vi veta, vad kan vi göra?, i SOU 2007:60, *Sverige inför klimatförändringarna – hot och möjligheter. Slutbetänkande av Klimat- och sårbarhetsutredningen*. Bilaga B 30.
- Strand, M., Aronsson, M., & Svensson, M. 2018. *Klassificering av främmande arters effekter på biologisk mångfald i Sverige*. Artdatabankens risklista. Artdatabanken rapporterar 21. SLU Artdatabanken, Uppsala.
- Wissman, J., Norlin, K. & Lennartsson, T. 2015. *Invasiva arter i infrastrukturen*. CBM:s skriftserie 98. SLU Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.
- Wissman, J. & Hilding-Rydevik, T. 2020. *Främmande trädarter i stadsmiljö. Kunskapsunderlag om hot och möjligheter*. CBM:s skriftserie 120. SLU Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.